

Forme și caracteristici ale abuzului fizic exercitat în familie asupra copiilor

Cristina Dâmbocanu

Institutul de Sociologie „Dimitrie Gusti”

Abstract : *The paper examines the child physical maltreatment issue from a double perspective : theoretical and empirical. In the first part, are presented the main criteria of physical abuse definitions, its forms of manifestation, the characteristics that distinguish between child abuse and corporal punishment, the etiological models offered by the international literature. The second part represents a short review of the recent legislative developments on which the child protection system from our country is based on. The last part offer a description of the child abuse scope and the socio-demographic profile of the victims of these acts of violence, on the basis of the National Authority of Child Rights Protection statistics and of the results of a survey carried out in 2008.*

Keywords : maltreatment, physical abuse, corporal punishment, child rights

Cuvinte-cheie : maltratare, abuz fizic, pedeapsă, drepturile copilului

Câteva considerații teoretice cu privire la fenomenul de maltratare a copiilor

Abuzul exercitat în familie asupra copiilor este recunoscut atât de autoritățile statului, cât și de publicul larg, ca o problemă socială gravă, care afectează anual un număr foarte mare de copii. Indiferent de forma pe care o îmbracă, maltratarea are efecte profund negative și de lungă durată asupra dezvoltării copilului în plan comportamental, afectiv, emoțional, cognitiv, social. Alături de trauma psihică și problemele de sănătate care pot persista în cursul vieții, abuzul antrenează o serie de consecințe sociale, precum fuga de acasă, abandonul școlar, alcoolismul și dependența de droguri, delinvența și infraționabilitatea.

În rândul cercetătorilor, dar și al experților și practicienilor în domeniu nu există

un consens în legătură cu ceea ce constituie un act de maltratare, datorită sferei largi de conduite subsumate acestei categorii de fapte. Violența săvârșită asupra copiilor diferă din punctul de vedere al formei sub care aceasta se produce – se vorbește de abuz fizic, abuz sexual, abuz emoțional, neglijarea procesului educațional, neglijarea stării de sănătate, abandon, exploatare prin muncă, trafic de copii etc., dar și din punctul de vedere al frecvenței, intensității, severității, duratei, contextului situațional în care se manifestă (Kolko, 2002, 22). Abuzul poate fi comis deliberat și conștient sau, din contră, poate fi săvârșit neintenționat și inconștient ; poate fi rezultatul aplicării unor măsuri disciplinare, presupuse a fi constructive sau poate fi consecința atitudinilor negative și ostile ale părinților față de propriii copii ; poate constitui un pattern de comportament cronic sau se poate manifesta sub forma unor incidente ocazionale.

Încercările de a delimita sfera de cuprindere a noțiunii de abuz sunt, în același timp, îngreunate de absența unui consens social cu privire la ceea ce reprezintă practicile acceptabile de creștere a copilului, dar și datorită faptului că semnificația unui act pentru un copil variază foarte mult în funcție de vârsta, sexul, etnia acestuia, de relația lui cu agresorul, de diverși factori situaționali.

Abuzul fizic – definiții și forme de manifestare

Maltratarea fizică reprezintă prima formă de abuz recunoscută de specialiști. În anul 1964, H. Kempe, un pediatru american, a adus în atenția practicienilor, dar și a publicului larg din Statele Unite, consecințele grave pe care bătaia le are asupra dezvoltării copilului. Medicul a folosit termenul „*sindrom al copilului bătut*”, în articolul de pionierat publicat în anul 1962 în *Journal of the American Medical Association* (Kempe, Silverman, Steele, Droegemueller, 2000, 12).

Expresia era și continuă să fie utilizată pentru a caracteriza acea condiție clinică a copiilor care au fost molestați sever de către părinți sau de persoanele în grija cărora aceștia se află. Sindromul este presupus a afecta mai ales minorii cu vârsta de până la 3 ani, dar poate fi identificat la orice copil care manifestă traume (fracturi ale oaselor, hematoame, răni multiple ale țesuturilor), care nu pot fi explicate plauzibil în alt mod.

Noțiunea de abuz fizic implică numeroase definiții și interpretări cu caracter moral, juridic, medical, psihologic, social. De pildă, definițiile legale pun accentul pe devianța părinților și fapta comisă, insistând asupra intenției de a vătăma copilul, în timp ce definițiile medicale se axează mai degrabă asupra consecințelor vizibile ale abuzului (vânătaii, contuzii, fracturi etc.) în încercarea de a oferi acele criterii în baza cărora să poată fi confirmat sau infirmat un anume incident (Wolfe, 1999, 7-9). Definițiile oferite din perspectivă socială și psihologică se axează pe impactul abuzului asupra dezvoltării

copilului. Din acest punct de vedere se consideră că toți copiii care au suferit un abuz au un risc crescut de a dezvolta afecțiuni psihice, probleme emoționale sau au abilități sociale deficitare. Această abordare acordă importanță contextului familial în care se produce abuzul, argumentând că acesta corelează cu o serie de alte probleme prezente la nivelul familiei, precum dependența de droguri, alcoolismul, resursele financiare precare, violența conjugală, șomajul etc.

Conform specialiștilor O.M.S., **abuzul fizic** reprezintă *acțiunea sau lipsa de acțiune (singulară sau repetată) din partea unui părinte sau a unei persoane aflate în poziție de răspundere, putere sau încredere care are drept consecință vătămarea fizică actuală sau potențială. Forme ale abuzului fizic sunt: lovirea, rănirea, legarea, așezarea în genunchi, otrăvirea, intoxicarea sau arderea, produse intenționat* (World Health Organization, 1999, 10). Maltratarea fizică include, de asemenea, actele de exploatare sau de supunere a copilului la munci dificile, care depășesc capacitățile și rezistența sa fizică, precum și recrutarea acestuia în forțele armate, cu obligarea de a participa în mod direct la ostilități. O altă categorie extrem de gravă a acestei forme de abuz o reprezintă pruncuciderea, când nou-născutul moare în urma abandonării sale, a cauzării unor răni mortale sau a lipsei de hrană.

Abuzul fizic ca „sanctiune educativă” folosită de părinți

Abuzul fizic este comis asupra copiilor de orice vârstă, aproape invariabil în contextul disciplinării și ia forma pedepselor fizice, crude sau umilitoare (Pinheiro, 2006, 53). Cele mai multe dintre bătăile suferite de copii sunt administrate de părinți, pentru că aceștia le merită deoarece nu au fost cuminiți sau ascultători. Strauss a definit pedeapsa corporală ca utilizarea forței fizice de către părinte sau educator cu intenția de a controla sau corecta comportamentul copilului, și nu de a-i face rău (Strauss, 2001, 56). Baumrind

a restricționat înțelesul noțiunii la *palmuirea copilului aplicată în contextul general al unor relații pozitive, de sprijin între acesta și părinții săi* (Baumrind, Larzelere, Cowan, 2002, 582).

Pedeapsa corporală poate fi instrumentală și planificată sau impulsivă și necontrolată. În primul caz, ea este parte integrantă a unui repertoriu al metodelor disciplinare utilizat de acei părinți care acceptă folosirea sancțiunilor fizice ; în cel de-al doilea caz, este utilizată ca ultimă instanță, atunci când alte mijloace disciplinare eșuează în a-l face pe copil să se conformeze cerințelor părinților sau atunci când aceștia manifestă niveluri ridicate ale furiei și negativismului. Pedeapsa corporală rareori se produce izolat, ea este acompaniată de amenințări și alte metode care nu folosesc forța, cum ar fi, de pildă, retragerea privilegiilor, agresiunile verbale etc.

Dacă un anumit act poate fi încadrat în categoria abuzului fizic sau reprezintă doar o formă extremă de disciplinare a minorilor și tinerilor este dificil de stabilit. Un cercetător poate considera ca factor discriminatoriu numărul episoadelor de bătaie aplicate copiilor într-o perioadă determinată de timp (de exemplu, într-o săptămână), în timp ce altul se poate axa asupra severității cu care este pedepsit respectivul copil, indiferent de frecvența cu care acesta este lovit sau palmuit. Unii autori au argumentat că o asemenea distincție nu poate fi făcută, orice act de

utilizare a forței fizice împotriva unui copil fiind abuziv prin definiție. Alții consideră, de exemplu, că practica de a da o palmă copilului, dacă specificul cultural o acceptă, trebuie considerată mai degrabă un mod incorect de educație, și nu un abuz. Acțiunea care provoacă leziuni importante și alterarea sănătății sau care se perpetuează ca metodă educativă este considerată abuz.

Sociologii și psihologii au încercat să identifice în ce context și când anume o pedeapsă se transformă în abuz. Unii dintre aceștia s-au axat asupra diferențelor de ordin cantitativ, relevând o serie de aspecte (frecvență, intensitate etc.) în baza cărora poate fi trasată linia care delimitează cele două conduite (vezi tabelul 1).

Alții s-au axat, în schimb, asupra identificării unor distincții calitative, arătând că pedepsele pot deveni abuzive nu numai în cazurile când, fără să fie ieșite din comun, sunt aplicate în mod repetat copiilor, dar și atunci când nu corespund greșelilor comise de copil sau când ele sunt menite să aducă satisfacții adultului, nu să corecteze comportamentul copilului. Acești specialiști accentuează ideea potrivit căreia scopurile acestor două comportamente sunt diferite. Pedeapsa are ca obiectiv de a induce copilului abilitatea de a se comporta în mod adecvat și de a construi relații sociale pozitive. Abuzul, pe de altă parte, reprezintă, mai degrabă, expresia răbufnirii tensiunilor interioare ale

Tabelul 1. *Criterii care diferențiază abuzul fizic de pedeapsă*

Dimensiune	Exemplu de pedeapsă	Exemplu de abuz
Nr. de loviri specifice unui anumit episod	2-3 loviri sau palmuiri	20-30 de loviri sau palmuiri
Frecvența lovirii sau palmuirii	Un episod pe săptămână	4 episoade pe săptămână
Vârsta copilului	3 ani	3 luni
Forța cu care este administrată lovitura	Lovire ușoară, dar fermă	Lovire cu toată puterea de care dispune părintele
Unde anume este administrată lovitura	Fund	Față
Tipul obiectului utilizat	Niciunul	Curea, nuia, bici

Sursa : Gershoff, E.T. (2002) Corporal punishment, physical abuse, and the burden of proof: Reply to Baumrind, Larzelere, and Cowan (2002), Holden (2002), and Parke (2002). În *Psychological Bulletin*, 128, 4, 602-611.

adulților, furia sau disperarea acestora și nu constituie o metodă de a încuraja copilul să dobândească o conduită socială pozitivă (Gershoff, 2002, 550). De asemenea, se apreciază că orice diferențiere trebuie să ia în calcul vârsta copilului, etapa de dezvoltare, vulnerabilitatea sa.

Anumiți cercetători s-au oprit asupra evidențierii unor seturi distincte de atribute care îi caracterizează pe acei părinți care escaladează de la utilizarea disciplinară a pedepsei la abuz (National Academy Press, 1993, 128). Literatura de specialitate îi descrie pe acești părinți ca având o nevoie extremă de a-și controla copiii. Ei tind să se bazeze exclusiv pe diferența de forță fizică pe care o au pentru a-i face pe copii să se conformeze, neapelând și la alte strategii disciplinare. De asemenea, acești părinți își pedepsesc copiii mai degrabă ca răspuns la propriile frustrări sau în funcție de dispoziția de moment, și nu atât pentru a le corecta sau îndrepta conduita. În loc să asocieze o regulă clar exprimată cu o pedeapsă și să o aplice consecvent, ei folosesc comportamentul punitiv ca pe un mijloc de exprimare a furiei și iritabilității.

Majoritatea studiilor întreprinse până în prezent au demonstrat că în cea mai mare parte părinții care utilizează disciplina fizică nu își abuzează copiii nici fizic, nici emoțional, dar orice modificare a circumstanțelor – apariția unor factori de stres, intensificarea comportamentului dificil al copilului – poate produce această transformare a pedepsei în abuz, deoarece generează sentimente puternice de frustrare, iritabilitate, furie, negativism din partea părinților (Wolfe, 1999, 93).

Abordări etiologice ale fenomenului de abuz fizic săvârșit asupra copiilor

Experții sunt de părere că majoritatea formelor de abuz fizic pe care le suferă copiii fac parte integrantă dintr-un pattern de comportament care se dezvoltă de-a lungul timpului, însă evidențele empirice cu privire la

geneza și persistența în timp a acestui pattern nu sunt foarte clare (National Research Council, 1993, 107). Încă nu se poate afirma cu certitudine dacă molestarea copilului reprezintă continuarea „firească” a unui șir de conduite ale părinților (mergând de la pedeapsa moderată la forme grave de abuz fizic sau sexual) sau constituie un set unic de probleme comportamentale, cu o etiologie distinctă (National Research Council, 1993, 107). De asemenea, foarte puține modele explicative au acordat atenție unor factori precum gravitatea și durata abuzului, rămânând deschisă necesitatea clarificării distincției dintre factorii cronici, care acționează pe termen lung, și factorii precipitatori, care au o influență imediată.

Primele modele ale etiologiei fenomenului de abuz susțineau că un sindrom psihiatric distinct îi caracterizează pe acei părinți care își molestează copiii. În această perspectivă, maltratarea copilului era percepută ca boală mentală, autorii unor asemenea fapte de cruzime fiind tulburați psihic sau având tendințe infracționale (Wolfe, 1999, 59). Studiile au demonstrat însă că doar într-o pondere de 10% părinții abuzivi suferă de tulburări psihiatrice, cum ar fi schizofrenia. În schimb, aceștia se caracterizează printr-o serie de variabile atitudinale, comportamentale, emoționale și cognitive care, în prezența anumitor factori situaționali, îi pot predispune să adopte răspunsuri agresive față de propriii copii. Astfel, s-a demonstrat empiric că aceia care și-au asumat rolul de părinte la o vârstă fragedă, cei care au probleme medicale, dificultăți în căsnicie, suferă de depresie, anxietate, sunt imaturi și egocentrice au o probabilitate mai mare de a exercita diverse acte de violență asupra copiilor. Acești părinți nu au beneficiat de sprijin și de modele parentale pozitive, copilăria lor a fost una nefericită, uneori traumatizantă, cu episoade de violență familială, alcoolism și sărăcie (Wolfe, 1999, 59-65). Ca adulți ei sunt incapabili să facă față nivelurilor de stres și tind să consume în exces alcool. Absența unei pregătiri adecvate pentru rolul de părinte, cuplată cu deficitul

cognitive și percepțiile distorsionate în legătură cu practicile de creștere a copilului, face dificile interacțiunile dintre părinți și copii și conduc adesea la adoptarea unor conduite violente față de aceștia.

La începutul anilor '70, s-a recunoscut însă că asemenea studii, focalizate exclusiv pe identificarea caracteristicilor părinților abuzatori, au un caracter limitat. Ca răspuns la această perspectivă predominant psihiatrică, cercetătorii din domeniul științelor sociale au încercat să evidențieze acele aspecte sociostructurale specifice familiilor în care se comit abuzuri asupra copiilor. Potrivit sociologilor, nu atât boala psihică sau tulburările de personalitate ale adulților, ci sărăcia, izolarea socială, stresul cotidian, inegalitatea economică, șomajul, alcoolismul, violența și conflictele conjugale, numărul mare de copii, anumite norme și valori sociale existente joacă un rol esențial în etiologia fenomenului de abuz (National Research Council, 1993, 133-139).

Recent, în studiul problematicii violenței comise de părinți asupra copiilor au fost abandonate concepțiile pure, cercetătorii elaborând modele care încearcă să integreze explicațiile psihologice, culturale, sociale și structurale. Această perspectivă sugerează că maltratarea copilului rezultă dintr-un set complex de variabile corelate, care se potențază reciproc în absența unor factori compensatorii sau protectivi.

Protecția copilului în România

În România, preocupările privind condițiile de viață și protecția drepturilor copilului sunt relativ recente. Cu toate că țara noastră a ratificat încă din anul 1990 Convenția Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului, începând abia cu anul 1997 s-au făcut primii pași cu adevărat importanți în ceea ce privește ocrotirea și promovarea drepturilor și libertăților civile ale copilului. Astfel, adoptarea OUG 26/1997 referitoare la protecția copilului aflat în dificultate marchează debutul procesului de reformă în acest domeniu. Actul

normativ în cauză viza descentralizarea responsabilității administrative și financiare de la nivel central la nivel local, implementarea unor servicii de tip comunitar, în locul celor furnizate în instituții, creșterea rolului societății civile și a organizațiilor nonguvernamentale în domeniul bunăstării copilului.

Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului și cu pachetul legislativ¹ care se aplică începând cu anul 2005 au deplasat accentul de la ocrotirea copilului aflat în dificultate la protecția și respectarea drepturilor tuturor copiilor, fiind reglementate, în acest sens, noi forme de abuz, care au căpătat amploare în ultimii ani: exploatarea prin muncă și exploatarea sexuală în scop comercial, traficul de copii, migrația ilegală, copiii refugiați. Legea stipulează pentru prima dată faptul că *răspunderea pentru creșterea și asigurarea dezvoltării copilului revine în primul rând părinților, aceștia având obligația de a-și exercita drepturile și de a-și îndeplini obligațiile față de copil, ținând seama cu prioritate de interesul superior al acestuia* (art. 5, alin. 2). Responsabilitatea subsidiară revine familiei extinse și comunității locale din care face parte copilul (art. 5, alin. 3), intervenția statului fiind doar una complementară (art. 5, alin. 4). Aceste prevederi legislative marchează o schimbare a mentalității în ceea ce privește sistemul de protecție a copilului, care a funcționat mult timp în baza ideii că statului îi revine întreaga responsabilitate de a avea grijă de un copil aflat în dificultate, fapt care a atras după sine plasarea unui număr mare de copii în centre rezidențiale.

Complementar acestui corpus legislativ a fost adoptată Strategia Națională în domeniul protecției și promovării drepturilor copilului 2008-2013, prima strategie care vizează toți copiii români aflați pe teritoriul țării sau în străinătate, precum și copiii fără cetățenie și copiii cetățeni străini aflați pe teritoriul României și copiii refugiați (Hotărârea 860/2008, capitolul I). Aceasta are ca scop: *realizarea cât mai plenară a drepturilor copiilor și conștientizarea primordialității acestora în toate acțiunile societății, urmărind*

să reglementeze aspecte care țin de drepturile copiilor în general, dar și de egalizarea șanselor pentru realizarea acestor drepturi pentru grupuri vulnerabile de copii și tineri care necesită o atenție sporită (Hotărârea 860/2008, capitolul V). Strategia își propune să ghideze sistemul de protecție către unul de bunăstare, redirecționând intervenția statului de la situația în care copilul a suferit deja un abuz la prevenirea acestui act reprobabil. Schimbările aduse de noua legislație au vizat, între altele: restructurarea centrelor de plasament, închiderea majorității instituțiilor mai mari de 150 de locuri, dezvoltarea unor servicii noi, mai prietenoase, de tip familial, formarea profesioniștilor în meseriile proprii îngrijirii copilului, creșterea numărului ONG-urilor implicate în sprijinirea familiei și copilului în dificultate etc.

Cu toate acestea, multitudinea de cazuri de abuz mediatizate în presa românească arată că sistemul de protecție a copilului este departe de a funcționa eficient. Știrile despre copiii uciși, abandonți, neglijați, bătuți fără milă, chinuți și torturați, ținuti în lanțuri de propriii părinți au devenit, recent, aproape o permanență a rubricilor ziarelor și emisiunilor de televiziune. Nu trece zi în care să nu citim sau să auzim cel puțin un caz cutremurător despre copiii ajunși la spital plini de vânătăi și contuzii din cauza agresiunilor sau neglijării cronice la care au fost supuși de către cei care ar fi trebuit să îi îngrijească și să le ofere afecțiune.

Faptul că acest cadru normativ a fost elaborat sub presiunea Comunității Europene, fiind în mare măsură separat de contextul sociocultural al țării constituie o posibilă explicație a rezultatelor slabe înregistrate de autorități în domeniul protecției copilului. În mod similar altor legi adoptate în România, și cele referitoare la bunăstarea copilului par mai degrabă o transpunere a regulilor convenționale internaționale ori a reglementărilor normative ale altor state, fiind în mai mică măsură întemeiate în baza studiilor și cercetărilor realizate pe plan național cu privire la cauzele directe ale violenței împotriva copilului, profilul familiilor în care au loc

acte de agresiune, caracteristicile psihologice ale părinților abuzatori etc. Mai mult, așa cum semnaleză unii experți internaționali (Loussaif, 2007, 18-20), reglementările existente depășesc cu mult potențialul de resurse umane și financiare cerute de procesul de implementare.

O explicație complementară vizează faptul că unele categorii sociale au rămas, în continuare, complet neglijate de sistemul de protecție socială. Este, de pildă, cazul familiilor monoparentale ori al familiilor în care unul sau ambii părinți execută pedepse private de libertate, pentru care nu există măsuri specifice de asistență și sprijin social.

Dimensiunea fenomenului de abuz în țara noastră conform datelor oficiale

Numărul copiilor abuzați și neglijați în familie este foarte dificil de estimat. Statisticile oficiale cu privire la amploarea și intensitatea actelor de abuz exercitate asupra copilului sunt, în mare parte, incomplete și inexacte, multe din actele de violență săvârșite de părinți asupra propriilor copii rămânând neraportate autorităților. Copiii, în general, preferă să treacă sub tăcere agresiunile la care sunt supuși de membrii familiei din cauza sentimentelor de teamă și rușine. Stigma socială este, pe de altă parte, principalul motiv pentru care adulții refuză să raporteze autorităților cazurile de maltratare produse în sânul familiei.

Potrivit datelor Autorității Naționale pentru Protecția Drepturilor Copilului (ANPDC), în anul 2008, cea mai frecventă formă de victimizare suferită de copiii din țara noastră a fost neglijarea. Peste 65% din totalul celor 11.641 de cazuri instrumentate au vizat această formă particulară de maltratare. Cazurile de abuz fizic se plasează pe locul următor, cu o pondere de 14% din total, urmate, la mică distanță, de cele care au vizat abuzul emoțional (11%). Exploatarea prin muncă și abuzul sexual au înregistrat o pondere de circa 4%, în timp ce exploatarea în vederea comiterii

de infracțiuni și exploatarea sexuală au deținut procente scăzute, de 0,3%, respectiv 1%.

În raport cu vârsta copiilor molestați, trebuie spus că abuzul fizic pare să aibă o incidență mai mare în rândul celor cu vârsta situată între 10-13 ani (27,5%), pe locurile următoare situându-se grupele de vârstă 7-9 ani (24%) și 14-17 ani (21%). Cazurile de maltratare în care erau implicați copiii de vârstă mică (cei cu vârsta de sub 1 an și cei cu vârsta între 1-2 ani) dețin ponderile cele mai scăzute din total (2,2%, respectiv 6,6%). Abuzul emoțional și neglijarea îi caracterizează în mod mai pregnant pe cei cu vârsta între 3-6 ani și abia apoi categoriile mai mari de vârstă, în timp ce abuzul sexual și exploatarea prin muncă sunt tipurile de maltratare cel mai bine reprezentate în cadrul grupelor de vârstă 10-13 ani (34%, respectiv 30%) și 14-17 ani (41%, respectiv 26%). Copiii cu vârsta cuprinsă între 14-17 ani sunt, în același timp, cel mai frecvent suspuși exploatării sexuale și exploatării pentru comiterea de infracțiuni (79%, respectiv 62%).

Din punctul de vedere al distribuției pe sexe, diferențele nu sunt semnificative, ponderi aproape egale de băieți și fete căzând victimele tipurilor de abuz amintite anterior. Singura diferență relevantă se înregistrează în cazurile de abuz sexual, unde, așa cum era de așteptat, proporția fetelor este de aproape 5 ori mai mare decât cea a băieților – 6,2% față de 1,3%.

În funcție de mediul de proveniență, statisticile ANPDC relevă faptul potrivit căruia copiii din mediul urban sunt supuși, într-o pondere mai mare decât în mediul rural, exploatării pentru comiterea unor infracțiuni (71% din totalul cazurilor, spre deosebire de 29%), abuzului emoțional (60% față de 40%), exploatării prin muncă (56% comparativ cu 44%). În schimb, copiii din mediul rural sunt supuși, cu o frecvență mai mare decât în mediul urban, abuzului sexual (61% față de 39%), neglijării (57% spre deosebire de 43%) și abuzului fizic (55% comparativ cu 45%).

Datele evidențiază faptul că peste 90% din totalul actelor de maltratare s-au produs

în familie. Restul reprezintă cazuri de abuz săvârșite de asistentul maternal profesionist sau comise în cadrul serviciilor rezidențiale, al unităților de învățământ ori în alte instituții sau locații. Abuzul fizic, în mod similar abuzului emoțional și neglijării, este un fenomen circumscris aproape exclusiv familiei, în peste 93% din cazuri acesta producându-se în sânul familiei. În schimb, abuzul sexual, exploatarea prin muncă și exploatarea în vederea comiterii anumitor infracțiuni se produc, în proporții relativ egale, în familie și în alte locații.

Caracteristici ale copiilor bătuți și ale familiilor în care se produc acte de abuz. Rezultate ale unei anchete efectuate în rândul elevilor de liceu

Deoarece cifrele oficiale tind să subevalueze gradul de răspândire al actelor de violență comise asupra copiilor, estimarea tendințelor reale ale acestui fenomen, a dimensiunilor și tipurilor sale particulare de manifestare se realizează, de cele mai multe ori, prin intermediul unor anchete efectuate fie asupra copiilor, fie asupra adulților, care sunt chestionați în legătură cu experiențele de victimizare din timpul copilăriei. Utilizate în numeroase țări, acest gen de anchete oferă informații cu privire la ponderea și categoriile de abuz suferite de copii, circumstanțele în care s-au produs aceste evenimente și consecințele lor. Utilizând un asemenea demers, cercetătorii culeg informații mai bogate și mai detaliate, nu doar despre caracteristicile carierei infracționale a unui individ, ci și despre atributele sale demografice, contextul său familial, situația școlară și profesională, factorii favorizanți ai faptei etc.

Și în cazul acestor tehnici de măsurare a acestui fenomen apar o serie de distorsiuni, care pot să influențeze acuratețea estimărilor diversilor parametri ai abuzului. Aceste erori se datorează modului în care sunt concepute instrumentele de cercetare (ordinea și conținutul întrebărilor, durata chestionarului,

caracterul specific sau „amenințător” al unor întrebări etc.), procedurilor de administrare și asigurării confidențialității răspunsurilor, trăsăturilor operatorului de interviu (atributelor lui de status, precum sexul, rasa, vârsta și biografia personală, dar și cele asociate rolului său, precum : stilul de interviu, competența, experiența în domeniu etc.), precum și inexactității răspunsurilor oferite de subiecții chestionați.

În luna mai 2008, Gallup Organization și Institutul de Sociologie al Academiei Române au realizat o anchetă reprezentativă la nivel național, cu privire la abuzul comis, în familie, asupra copiilor. Universul cercetării a fost reprezentat de populația de elevi din liceele și școlile de arte și meserii din țara noastră. Eșantionul a avut un volum total de 1.000 de persoane² și a fost unul de tip probabilist, tri-stadial, stratificat. Datele au fost culese prin autocompletarea chestionarelor de către elevii selectați în eșantion. Având în vedere tema sensibilă a cercetării, după completarea chestionarelor elevii le-au returnat operatorilor în plicuri sigilate, astfel încât să se asigure confidențialitatea totală a răspunsurilor acestora. Studiul a fost realizat în cadrul Planului Național de Cercetare, Dezvoltare și Inovare PNII, programul Idei.

Întrucât o parte din constatările acestei anchete au fost valorificate în cadrul altor articole științifice³, în acest studiu ne vom opri asupra prezentării principalelor rezultate referitoare la abuzul fizic.

Abuzul fizic. Bătaia

Elevii cuprinși în eșantion declară într-un procent de 40,3% că au fost bătuți cel puțin o dată de către părinți. Fetele, tinerii în vârstă de 18 ani și peste, cei din mediul urban, precum și cei care provin din familii numeroase, compuse din cel puțin 5 membri, declară în ponderi ușor mai ridicate că au fost bătuți cel puțin o dată de unul dintre părinți sau de o altă rudă apropiată.

Cei care declară că stau cu părinții doar în weekend, în restul săptămânii locuind la

bunici sau la alte rude (54,5%), cei care au unul din părinți plecați în străinătate (47,8%), precum și cei ai căror părinți sunt divorțați se numără, în ponderi mai mari, din rândul celor care menționează că au primit astfel de corecții din partea părinților.

Din punctul de vedere al educației părinților, datele de anchetă evidențiază că, deși în ceea ce privește nivelul de instrucție al mamei nu există diferențe semnificative între proporțiile copiilor care declară că au fost bătuți și cei care susțin contrariul, educația tatălui poate fi un factor discriminatoriu, în sensul că elevii intervievați ai căror tați au studii superioare menționează, într-o pondere mai scăzută, față de cei ai căror tați au studii generale, că au fost bătuți (35%, spre deosebire de 46%).

Numărul de copii pe familie induce, de asemenea, unele diferențe : 34% dintre copiii singuri la părinți, comparativ cu 44% dintre copiii proveniți din familii cu 5 și peste 5 persoane, declară că au fost victime ale bățiilor.

Cei mai mulți dintre respondenți (peste jumătate) susțin că au fost bătuți numai până la vârsta de 10 ani, peste o pătrime menționează că au fost bătuți și între 11-12 ani, 17% susțin că părinții le-au aplicat astfel de corecții inclusiv între 13-14 ani, iar aproape 9% afirmă că asemenea măsuri disciplinare le-au fost administrate și după ce au împlinit vârsta de 14 ani. Doar 6% mărturisesc că mai sunt bătuți și în prezent. Este de menționat faptul că 9,4% dintre fete susțin acest lucru, față de doar 0,6% dintre băieți.

Din punctul de vedere al frecvenței cu care au fost/sunt bătuți, 82,6% dintre participanții la studiu susțin că sunt bătuți rar, *doar atunci când fac o prostie mare*. Aproape 7% afirmă că sunt bătuți cam *o dată pe lună*, 7,5% apreciază că părinții le aplică bătaia *cel puțin o dată pe săptămână* și doar 1,2% susțin că *zilnic* cad victimele bățiilor administrate de părinți. Conform răspunsurilor subiecților intervievați, părinții sau altcineva din familie i-au bătut/ii bat atunci când „*fac prostii, năzbătii, boacăne*”, când „*greșesc*”, când nu ascultă, când sunt „*obraznici, răi* și

neastâmpărați” ori atunci când nu sunt „*cu-miști*”, pentru că nu învață sau iau note mici la școală, atunci când mint, vorbesc urât sau se bat cu frații lor ori cu alți copii, atunci când au furat sau au spart un geam sau alte obiecte. În procente mai mici, subiecții au declarat că sunt bătuți „*fără motiv*”, pentru că sunt învinuiți de moartea unuia dintre părinți, pentru că intervin în disputele dintre părinți ori pentru că aceștia „*își descarcă în acest mod nervii atunci când se ceartă între ei*”.

Majoritatea bățăilor sunt aplicate în cadrul familiei de unul sau ambii părinți. Astfel, 43% din copii au fost bătuți numai de mamă, 35% numai de tată, iar 13,6% de către ambii părinți. Aceia bătuți de persoane, altele decât părinții (bunicii sau frații/surorile mai mari), au însumat o proporție foarte mică, de numai 4,4%. În funcție de modul în care părinții obișnuiau/obișnuiesc să îi bată, cei mai mulți (peste patru pătrimi) declară că acest lucru se întâmplă/ă prin aplicarea *loviturilor cu palmele*, circa o cincime au fost sau sunt agresați prin *tras de păr, urechi sau prin strângerea într-un fel în care le produce/a durere*, iar 14,6% prin *lovituri cu cureaua*. Procente mai reduse au menționat că au fost/ sunt bătuți *cu obiecte tari* (bețe, baston, mătură etc.) – 8,4%, prin *lovituri cu pumnul* – 4,5%, prin *lovituri cu piciorul* – 2,2% sau prin *izbirea de pereți sau de alte obiecte* – 2,2%.

Care sunt consecințele bății asupra comportamentului și psihicului copilului, ce gândeste și cum se poartă copilul bătut în viața de zi cu zi? Indiferent dacă se simt vinovați și consideră bătaia „justificată”, cei mai mulți dintre respondenți (55,1%) menționează că se simt triști atunci când sunt bătuți. Aproape 17% au ajuns să creadă că viața nu are niciun rost, iar o pondere îngrijorătoare de 15% au ajuns să își urască părinți.

De asemenea, elevii intervievați au declarat în procent de 11,7% că din cauza bățăilor li se întâmplă să aibă un somn agitat noaptea, 9,4% că se simt abandonați, 7,7% că își doresc să se răzbune pe părinți. Dintre alte consecințe ale abuzului fizic, menționate în procente mai reduse de respondenți se

numără: tentativele de sinucidere – 5%, fuga de acasă – 4,7%, prezența coșmarurilor – 3,5%. Mai trebuie menționat că circa 4% dintre elevii intervievați au declarat că în urma bățăilor primite au fost nevoiți să primească îngrijiri medicale.

Caracteristici ale familiilor în care copiii sunt bătuți

Studiile sociologice au demonstrat că abuzul părinților asupra copiilor este mai frecvent întâlnit în rândul familiilor sărace, în care părinții au un nivel de educație scăzut, sunt foarte tineri și au mulți copii de vârste apropiate. Consumul frecvent de alcool, violența și conflictele conjugale întregesc imaginea acelor familii în care abuzul devine o constantă a vieții de zi cu zi a copiilor. Toate aceste particularități sociale sunt dublate de cele psihologice. Astfel, abuzurile sunt presupuse a se produce îndeosebi în cadrul acelor familii caracterizate prin lipsa afecțiunii, atașamentului și relațiilor bazate pe încredere. Slaba coeziune între membrii familiei, violența conjugală, în general relațiile conflictuale, ostile, distante sunt trăsături permanente ale familiilor care își maltratează fizic copiii (Crittenden, 161-163).

Datele de anchetă confirmă constatările acestor studii. Astfel, aproximativ de două ori mai mulți copii proveniți din familii în care au fost identificate anumite probleme declară că au fost sau că sunt și în prezent bătuți de către părinți. Astfel, aproape 83% dintre copiii bătuți au menționat prezența certurilor în familie. Dintre aceștia, 21% au apreciat că disputele dintre părinți au loc *des și foarte des*, spre deosebire de cei care nu au fost niciodată loviți de părinți și care au recunoscut prezența frecventă (*des și foarte des*) a certurilor în familie în proporție de doar 9,1%.

În același timp, un procent mai scăzut al copiilor care declară că au fost bătuți, față de ponderea celor care nu menționează acest lucru, afirmă că părinții lor *nu* se lovesc atunci când se ceartă (73,7%, față de 86,6%).

De asemenea, circa 30% dintre copiii bătuți susțin că părinții lor consumă alcool – 24% *rar* și *foarte rar* și 6% – *des* și *foarte des*. Comparativ, doar 14,6% dintre copiii pe care părinții nu i-au bătut niciodată menționează că părinții lor consumă alcool *rar* și *foarte rar*, iar 1,7% spun că aceștia consumă *des* și *foarte des*.

În ceea ce privește relația cu părinții lor, în majoritatea cazurilor respondenții o descriu ca fiind *bună* sau *foarte bună*. Cu toate acestea, așa cum era de așteptat, în cazul copiilor bătuți în familie, există o anumită deteriorare a relației acestora cu părinții, în special cu tatăl. Astfel, aproape 4% dintre elevii de liceu chestionați apreciază ca fiind *proaste* sau *foarte proaste* relațiile cu mama, iar 13,4% etichetează în același mod relațiile cu tatăl, în timp ce doar 0,7%, respectiv 4,3% din rândul celor care nu au fost bătuți recunosc că nu au o relație foarte bună cu mama, respectiv cu tatăl lor.

Relațiile mai defectuoase cu părinții se reflectă inclusiv în perioada de timp pe care copiii o petrec împreună cu aceștia, discutând sau făcând diverse activități. Din nou, copiii bătuți susțin, într-o pondere mai mare față de cei cărora părinții nu le-au aplicat niciodată asemenea corecții, că nu petrec *deloc* sau petrec cu mama *prea puțin timp față de cât și-ar dori* (28,8%, spre deosebire de 18,8%). Acest lucru se observă mai pregnant în cazul relației dintre copil și tată – 48,1% din copiii loviți de părinți sunt de părere că nu petrec suficient timp cu tatăl, în comparație cu 36,2% – ponderea corespunzătoare copiilor care nu au fost bătuți în familie.

Familia reprezintă principala sursă de sprijin pentru copii atunci când se confruntă cu o anumită problemă. Din acest punct de vedere, 8,7% dintre liceenii bătuți sunt de părere că *în mică* sau *în foarte mică măsură* mama îi ascultă și îi ajută atunci când au o problemă, comparativ cu 2,4%, proporția celor care declară că nu au fost bătuți. Diferențele sunt ușor mai ridicate în cazul tatălui: într-o pondere cu circa 10% mai mult (25,8% față de 15,7%), copiii bătuți

susțin că tatăl îi sprijină *în mică* și *în foarte mică măsură* atunci când au o problemă.

Aproape de două ori mai mulți copii bătuți, în comparație cu cei care nu au primit un astfel de tratament din partea părinților, declară că mamelor lor nu le pasă de ceea ce simt și gândesc decât *în mică* sau *în foarte mică măsură* (11,7% față de 5,5%). Procentele care susțin acest lucru în cazul tatălui sunt de 26,5%, respectiv 17%.

Așa cum era de așteptat, un procent mai mare al copiilor bătuți consideră că părinții nu îi iubesc și nu sunt bucuroși că îi au. Astfel, 5,2% dintre aceștia, față de doar 1,0% din copiii care nu au fost bătuți de părinți, sunt de părere că mama nu îi iubește. De circa trei ori mai mulți copii victime ale bătailor (15,6% față de 5,7%) afirmă acest lucru în cazul tatălui.

Victimizarea multiplă a copiilor în familie

Conform rezultatelor cercetării, copiii sunt victimele mai multor tipuri de abuz exercitat în familie. Astfel, cei care declară că au fost bătuți de părinți au o probabilitate mai mare în comparație cu cei care susțin contrariul să fie supuși și unor forme variate de abuz emoțional.

Această formă de maltratare reprezintă, conform Organizației Mondiale a Sănătății, eșecul adultului de care copilul este foarte legat de a-i oferi un mediu de dezvoltare corespunzător sau/și acte comportamentale care pot dăuna dezvoltării fizice, mentale, spirituale, morale sau sociale (World Health Organization, 2006, 10). Printre cele mai frecvente forme sub care se manifestă abuzul emoțional se numără: refuzul afecțiunii parentale, terorizarea, amenințarea permanentă a copilului, respingerea, supunerea sa la numeroase umilințe, insultarea, jignirea, ridiculizarea, forțarea lui să participe la activități de care se teme sau care nu îi fac plăcere etc.

Din punctul de vedere al frecvenței cu care părinții își exteriorizează *afecțiunea*, o proporție mai mare a copiilor bătuți, față de cea a copiilor care nu au fost loviți de părinți,

susțin că mama nu își exprimă niciodată dragostea față de ei sau o exprimă rar ori foarte rar – 18,6% în comparație cu circa 7%. Procentele care caracterizează această situație în cazul tatălui sunt de 34%, față de 21%.

Doar puțin peste 70% dintre liceenii intervievați care declară că au fost bătuți susțin că *întotdeauna* se simt ocrotiți acasă, spre deosebire de circa 85% – procentul care îi definește pe elevii care nu au fost niciodată bătuți de părinți sau de alte rude apropiate lor. În același timp, un procent aproape dublu al celor care menționează că au fost/sunt bătuți în familie, față de cei care nu au trecut printr-o asemenea experiență, declară că cel puțin o dată au fugit de acasă (aproximativ 10% comparativ cu 4,7%).

În același timp, cei care au fost loviți de părinți, spre deosebire de cei cărora nu li s-a aplicat niciodată o asemenea corecție, declară, într-o pondere mai mare, că au resimțit de mai multe ori ostilitatea părinților :

- 15,5% față de doar 2,0% afirmă că părinții s-au purtat cu ei ca și când nu ar fi existat ;
- 19,1% spre deosebire de 4,4% declară că părinții nu le vorbeau timp îndelungat ;
- 12,4% față de 1,4% susțin că au fost amenințați de părinți că li se va face ceva rău ;
- 7,9% față de 1,0% s-au plâns că li s-au distrus obiectele personale la care țineau mult ;
- 16,4% față de 1,5% au fost deseori umiliți în fața familiei ;
- 10,2% față de 1,4% au fost umiliți în fața copiilor de aceeași vârstă ;
- 30,6% față de 7,0% spun că au fost frecvent insultați și li s-a vorbit urât ;
- 29% față 9,2% au fost criticați în permanență ;
- 38,2% față de 16,8% au fost certați des ;
- la 39,7% față de 14,5% li se reproșează tot felul de lucruri ;
- 4,9% față de 0,2% au fost goniți de acasă ;
- 4,9% față de 0,8% au fost ținuți închiși în camera lor.

De asemenea, aproape 13% dintre cei bătuți de părinți susțin că unul sau ambii părinți le-au spus că nu îi doresc sau că le-ar

fi fost mai bine dacă nu s-ar fi născut, comparativ cu 3,1% ponderea corespunzătoare celor care nu au fost niciodată bătuți de părinți. De asemenea, proporția celor bătuți care au fost cel puțin o dată obligați de părinți să muncească pentru bani este ușor mai mare în comparație cu cea a copiilor care nu au fost bătuți – 6,9% față de 1,4%.

Datele de anchetă relevă, totodată, faptul că, spre deosebire de acei copii care nu sunt bătuți de părinți, cei cărora li se administrează asemenea corecții sunt, în ponderi mai mari, și neglijați în familie. Astfel, 18,6% dintre cei pe care părinții sau alte rude i-au bătut menționează că *de câteva* sau *de mai multe ori* nu au avut ce să mănânce acasă, față de doar 8,1% – procentul corespunzător celor care nu au fost niciodată bătuți. De asemenea, aproape 13%, în comparație cu doar 4,5%, afirmă că uneori sau mereu suferă iarna de frig acasă. De asemenea, procentul celor bătuți de părinți sau de alte rude apropiate, care susțin că au fost lăsați de mai multe ori singuri acasă pentru mai multe zile este mai ridicat față de cel al copiilor pe care părinții nu i-au lovit niciodată.

Concluzii

Abuzul fizic pare să reprezinte un fenomen puțin întâlnit în rândul liceenilor intervievați. Alte studii efectuate la noi în țară asupra elevilor de școală generală au relevat o incidență mult mai mare a acestor acte de violență îndreptate contra copiilor. Este dificil de menționat dacă această diferență se datorează eșantionului folosit ori realității fenomenului ca atare. În primul caz, o posibilă explicație ar consta în faptul că acei copii neglijați sau molestați fizic nu reușesc să aibă rezultate școlare satisfăcătoare ori să-și dezvolte motivația pentru obținerea performanței școlare, la ore se concentrează foarte greu, nu respectă regulile din clasă, sunt agresivi cu colegii, motive pentru care au o rată ridicată de absenteism și abandon școlar. Lipsa aspirațiilor educaționale, a stimulării de către părinți pentru a învăța le îngrădește

acestor copii succesul pe plan academic, astfel încât doar o mică pondere a celor care au experimentat aceste forme de abuz reușesc să termine 8 clase și să meargă la liceu.

Note

1. Legea nr. 273/2004 privind regimul juridic al adopției, Legea nr. 274/2004 privind înființarea, organizarea și funcționarea Oficiului Român pentru Adopții și Legea nr. 275/2004 pentru modificarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 12/2001 privind înființarea Autorității Naționale pentru Protecția Copilului și Adopție.
2. Eroarea de eșantionare a fost de +/- 3,1%, la un nivel de încredere de 95%.
3. Vezi, de pildă, Sorin M. Rădulescu, Abuzul sexual comis asupra copiilor. Constatări preliminare rezultate din ancheta întreprinsă în mai 2008 de Institutul Gallup (2008). În *Revista Română de Sociologie*, serie nouă, anul XIX, 5-6, 361-379.

Bibliografie

- Baumrind, D., Larzelere, R.E., Cowan, P.A. (2002) Ordinary physical punishment : Is it harmful? Comment on Gershoff. În *Psychological Bulletin*, 128, 580-589.
- Constantin, M. (2004) *Maltratarea copilului - între cunoaștere și intervenție*. Iași : Editura Lumen.
- Crittenden, P. (1988) Family and dyadic patterns of functioning in maltreatment families. În K. Brown, C. Davies, P. Stratton (eds.), *Early Prediction and Prevention of Child Abuse*. New York : John Wiley & Sons.
- Gershoff, E.T. (2002) Corporal punishment, physical abuse, and the burden of proof: Reply to Baumrind, Larzelere, and Cowan (2002), Holden (2002), and Parke (2002). În *Psychological Bulletin*, 128, 4, 602-611.
- Gershoff, E.T. (2002) Corporal punishment by parents and associated child behaviors and experiences: A meta-analytic and theoretical review. În *Psychological Bulletin*, 128, 4, 539-579.
- Kempe, C.H., Silverman, F.N., Steele, B.F., Droegemueller, W., Silver, H.K. (2000) The battered child syndrome. În Anne Cohn Donnelly, Kim Oates (eds.), *Classic Papers in Child Abuse*. Thousand Oaks, Londra, New Delhi : Sage Publications.
- Kolko, D.J. (2002) Child physical abuse. În John E.B. Myers, Lucy Berliner, John Briere, C. Terry Hendrix, Carole Jenny, Theresa A. Reid (eds.), *The APSAC Handbook on Child Maltreatment*, ed. a II-a. Thousand Oaks, Londra, New Delhi : Sage Publications, 21-54.
- National Research Council (1993) *Understanding Child Abuse and Neglect*. Washington : National Academy Press.
- Loussaif, C. (2007) *Raportul Misiunii de Consiliere și Analiză din Cadrul Proiectului de Seminar Național de Politici de Prevenire și de Luptă împotriva Violenței Față de Copii în România*. Paris : Consiliul European.
- Pinheiro, P.S. (2006) *World Report on Violence against Children*. Geneva : United Nations Secretary General's Study on Violence against Children.
- Rădulescu, S.M. (2001) *Sociologia violenței intrafamiliale. Victime și agresori în familie*, București : Editura Lumina Lex.
- Strauss, M.A. (2001) *Beating the Devil out of Them : Corporal Punishment in American Families and its Effects on Children*, ed. a II-a. New Brunswick : Transaction.
- Wolfe, D.A. (1999) *Child Abuse. Implications for Child Development and Psychopathology*, ed. a II-a. Thousand Oaks, Londra, New Delhi : Sage Publications.
- World Health Organization, International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect (2006). *Preventing Child Maltreatment : A Guide to Taking Action and Generating Evidence*. Geneva : World Health Organization.
- Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 557 din 23.06.2004.
- OUG 26/1997 referitoare la protecția copilului aflat în dificultate, publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 120 din 12.06.1997
- Hotărârea nr. 860 din 13 august 2008 privind aprobarea Strategiei Naționale în domeniul protecției și promovării drepturilor copilului 2008-2013, publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 646 din 10.09.2008.